

Ο Αλτουσέρ για τον Μάη του '68

Επιστολή προς τη Μ. Α. Ματσόκι¹

του LOUIS ALTHUSSER

μετάφραση – εισαγωγή: Γ. ΚΑΛΑΜΠΟΚΑΣ – Τ. ΜΠΕΤΖΕΛΟΣ

Εισαγωγικό σημείωμα

Ο Λουί Αλτουσέρ γεννήθηκε το 1918 στην Αλγερία και πέθανε το 1990 στο Παρίσι. Υπήρξε ένας από τους σημαντικότερους μαρξιστές φιλοσόφους της μεταπολεμικής περιόδου και ήταν μέλος του Γαλλικού Κομμουνιστικού Κόμματος από το 1948 μέχρι τον θάνατό του. Δεσπόζουσα θέση στις φιλοσοφικές αναφορές του κατείχαν εξ αρχής τα φιλοσοφικά δοκίμια του Μάο, ένα γεγονός που σφαλώς δεν μπορούσε να γίνει εύκολα αποδεκτό από την ηγεσία του ΓΚΚ. Επιχείρησε, μαζί με τους μαθητές του, μια νέα ανάγνωση του Μαρξ και μια αναθεμελίωση του μαρξισμού στους αντίποδες του κυρίαρχου τότε «σοβιετικού μαρξισμού». Σε αυτή τη βάση υποστήριξε ότι ο μαρξισμός δεν είναι ανθρωπισμός αλλά θεωρητικός ανυανθρωπισμός και επεξεργάστηκε, μεταξύ άλλων, μια νέα έννοια της ιδεολογίας. Οι πολιτικές παρεμβάσεις του πύκνωσαν προς τα τέλη της δεκαετίας του '70, με βασική αφορμή την εγκατάληψη της έννοιας της «δικτατορίας του προλεταριάτου» από το ΓΚΚ.

Στα τέλη του 1967, η Μαρία Αντουανέτα Ματσόκι, ανταποκρίτρια της *L'Unita*, της εφημερίδας του Ιταλικού Κομμουνιστικού Κόμματος στο Παρίσι, καλείται από το Κόμμα πίσω στην Ιταλία, για να συμμετέχει στις επερχόμενες εκλογές του 1968 ως υποψήφια στην Νάπολη. Η ίδια αποδέχεται την πρόταση, όπως θα γράψει στον Αλτουσέρ, κυρίως λόγω «μιας επιθυμίας και μιας ανάγκης να μάθει την αλήθεια για το τι γινόταν στην χώρα της και στο κόμμα της» και προτείνει στον Γάλλο φιλόσοφο, που έχει ήδη αναδειχθεί εμμέσως –κυρίως λόγω των γραπτών του– σε αντιπολιτευτικό πόλο μέσα στο ΓΚΚ, ένα σχέδιο συστηματικής αλληλογραφίας μεταξύ τους, με αντικείμενο την πολιτική στρατηγική των κομμουνιστικών κομμάτων των δύο χωρών και τα επίδικα που έθετε η επικείμενη εκλογική μάχη στην Ιταλία.

Η αλληλογραφία αυτή εκδίδεται το 1969 στην Ιταλία από τις εκδόσεις

1. Σημείωση της Συντακτικής Επιτροπής: Τα πνευματικά δικαιώματα για την εν λόγω επιστολή ανήκουν στο © Louis Althusser's succession/IMEC, το οποίο και ευχαριστούμε για την ευγενή παραχώρηση της δυνατότητας μετάφρασης και έκδοσής της.

Feltrinelli υπό τον τίτλο *Γράμματα μέσα από το ΙΚΚ προς τον Λουί Αλτουσέρ*, με την επιστολή της 15ης Μαρτίου 1969 του Αλτουσέρ προς την Μασόκι, που δημοσιεύεται εδώ, να κατέχει κεντρική θέση ανάμεσα στις υπόλοιπες επιστολές που περιλαμβάνει το βιβλίο. Σε αυτήν, μετά από αίτημα της Μασόκι, ο Αλτουσέρ καταγράφει τις αρχικές του σκέψεις και εκτιμήσεις για τον Μάη του '68, αναδεικνύοντας, ανάμεσα στα άλλα, και το ζήτημα της έντονης απώλειας επα-

φής ανάμεσα στο ΓΚΚ και τη νεολαία, εκτίμηση που φαίνεται ότι αποτέλεσε και τον βασικό λόγο που οδήγησε στην εγκατάλειψη του σχεδίου έκδοσης του βιβλίου στην Γαλλία, μολονότι είχε ήδη σχεδιαστεί μια αντίστοιχη έκδοση από τις εκδόσεις Maspero. Το βιβλίο εκδόθηκε το 1973 στα αγγλικά σε μετάφραση του Stephen Hellman από τις εκδόσεις New Left Books.

Γ. ΚΑΛΑΜΠΟΚΑΣ – Τ. ΜΠΕΤΖΕΛΟΣ

Η επιστολή του Αλτουσέρ

15 Μαρτίου 1969

Αγαπητή Μ. Α.:

Όταν σε είδα το προηγούμενο καλοκαίρι, στη ζέστη του Ιουλίου, σου υποσχέθηκα ότι θα έγραφα κάτι για τα συμβάντα του Μάη και για το φοιτητικό κίνημα. Καταλαβαίνω τώρα ότι, από πολλές πλευρές, σου έδωσα μια ανόητη υπόσχεση. Διότι πώς θα μπορούσε κανείς να τολμήσει να μιλήσει για τέτοιου είδους «συμβάντα» χωρίς να έχει στη διάθεσή του τουλάχιστον μία *αντικειμενική* βάση τεκμηριωμένων στοιχείων; Πώς μπορεί κανείς να τολμήσει να μιλήσει για ένα σημαντικό ιστορικό συμβάν χωρίς αυτό το ελάχιστο αντικειμενικής πληροφόρησης, που θα του επέτρεπε, αν όχι να φέρει σε πέρας καθ' ολοκληρίαν, τουλάχιστον να σκιαγραφήσει «τη συγκεκριμένη ανάλυση» της «συγκεκριμένης κατάστασης» που παράγαγε τα συμβάντα του Μάη;

Δεδομένης της αναγκαστικής μου αναδίπλωσης λόγω ασθένειας, δεν είχα αυτή την αναγκαία πληροφόρηση το προηγούμενο καλοκαίρι. Σήμερα, εξακολουθώ να έχω μόνο λίγα πράγματα για το «φοιτητικό κίνημα». Μου λείπει το πραγματικά *ουσιώδες* υλικό: *Τι ακριβώς συνέβη* στην εργατική τάξη και μεταξύ των πλατιών (μη προλεταριακών) υπαλληλικών στρωμάτων, που μαζί

έκαναν τη σπουδαία *γενική απεργία του Μάη*; Τα άρθρα που έχουν εμφανιστεί στην *Humanité* και μερικές ακόμα σκόρπιες αναφορές απλώς παρέχουν τα πιο γενικά στοιχεία μιας ανάλυσης.

Κάτω από τέτοιες περιστάσεις, οτιδήποτε πω μπορεί μόνο να είναι εντελώς σχηματικό, ακατέργαστο και πιθανώς θεμελιωδώς ανολοκλήρωτο. Αρχικά ήλπιζα να σου στείλω την ανάλυσή μου με μορφή *θέσεων*. Τουναντίον, αυτό που έχω εδώ είναι στην καλύτερη περίπτωση *υποθέσεις*.

Ωστόσο, αυτές οι επιφυλάξεις δεν σημαίνουν ότι θα πρέπει να περιμένουμε επ' αόριστον, δηλαδή να περιμένουμε μέχρις ότου καταστεί εφικτό να διεξαχθεί μια αληθινά μαρξιστική ιστορική μελέτη ή (πράγμα το οποίο στην πραγματικότητα είναι το ίδιο) μια αληθινά μαρξιστική πολιτική ανάλυση (συγκεκριμένη ανάλυση μιας συγκεκριμένης κατάστασης). Πρέπει να πούμε αυτά που μπορούμε να πούμε. Θα πρέπει βεβαίως να είμαστε προσεκτικοί, αλλά πρέπει να πούμε κάτι. Οφείλουμε να το κάνουμε, ώστε να υποβάλλουμε τις υποθέσεις μας στην κριτική των συντρόφων μας, ώστε να προκύψει κάτι περισσότερο από υποθέσεις, και προπάντων, ώστε να είμαστε σε θέση να δούμε τα πράγματα λίγο πιο καθαρά στη μετά-τον-Μάη

κατάστασιν. Διότι τον Μάν συνέβη κάτι τεράστιας σημασίας, κάτι υψίστης σημασίας για την επαναστατική προοπτική στις «καπιταλιστικές χώρες της Δύσης», κάτι που *πρέπει* να έχει επιπτώσεις στις πολιτικές μας, διαφορετικά οι πολιτικές μας θα διατρέχουν τον κίνδυνο να «παρασύρονται» από τα συμβάντα. Και δεν εννών από τα συμβάντα του Μάν, που πλέον ανήκουν στο παρελθόν, αλλά από παροντικά και μελλοντικά συμβάντα, τα οποία κάποια μέρα πρόκειται να προχωρήσουν πολύ περισσότερο από τα συμβάντα του Μάν.

Κάπως έτσι, λοιπόν, θα προχωρήσω. Θα παρουσιάσω δύο *Γεγονότα*, μία *Θέση* και επίσης μία *Υπόθεση*.

Λέγοντας *Γεγονότα* εννών αναμφισβήτητα γεγονότα, ιστορικά γεγονότα με την πιο ισχυρή έννοια του όρου, δηλαδή γεγονότα με συγκροτησιακό χαρακτήρα για την εθνική και διεθνή συγκυρία.

Λέγοντας *Θέση* εννών μια πολιτική ή θεωρητική πρόταση που μπορεί να αποδειχτεί.

Λέγοντας *Υπόθεση* εννών μια πολιτική ή θεωρητική πρόταση που δεν μπορώ να αποδείξω οριστικά είτε λόγω έλλειψης χώρου (δεν μπορεί κανείς να γράφει δίχως τελειωμό σε μια επιστολή), είτε λόγω έλλειψης πληροφοριών οι οποίες μπορούν να παρασχεθούν μόνο από αντικειμενικές κοινωνιολογικές έρευνες «πεδίου».

Σε όσα ετοιμάζομαι να γράψω, θα ακολουθήσω μια *σχετικά* αυθαίρετη σειρά. Είναι πρωτίστως μια *παιδαγωγική* σειρά, παρότι υπόκειται στην προτεραιότητα της πολιτικής. Κατά συνέπεια, τα Γεγονότα μου (Γεγονότα I και II), η Θέση μου (Θέση I) και η Υπόθεσή μου (Υπόθεση I) θα παρουσιαστούν με *ανακατεμένη* σειρά.

Η παιδαγωγική σειρά του επιχειρήματος απαιτεί να ξεκινήσω με αυτό που επί του παρόντος *κυριαρχεί* στις τρέχουσες *ερμηνείες* των συμβάντων του Μάν. Συνεπώς:

Γεγονός I

Τον *απολύτως καθοριστικό* ρόλο στα συμβάντα του Μάν, τον είχε, σε τελική

ανάλυση, η γενική απεργία των εννέα εκατομμυρίων εργατών. Η μαζική συμμετοχή φοιτητών του πανεπιστημίου, μαθητών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και νέων διανοούμενων εργαζομένων στα συμβάντα του Μάν ήταν ένα εξαιρετικά σημαντικό φαινόμενο, αλλά *υπόκειτο* στην οικονομική ταξική πάλη των εννέα εκατομμυρίων εργατών.

Αυτό μας οδηγεί στο πρώτο γεγονός: στα σχόλια και τις ερμηνείες που σήμερα διακινούνται στις καπιταλιστικές χώρες μας, η σχετική σειρά σπουδαιότητας αυτών των δύο φαινομένων (της γενικής απεργίας και των «φοιτητικών» δράσεων) έχει *αντιστραφεί εντελώς*.

Κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει στην περίπτωση των δικών μας κομμουνιστικών κομμάτων και ειδικά του Γαλλικού Κομμουνιστικού Κόμματος. Το ΓΚΚ παρουσίασε τα πράγματα στην πραγματική τους σειρά: την πρωτοκαθεδρία της γενικής απεργίας επί των φοιτητικών δράσεων. Αυτό είναι κάτι που ισχύει, όχι μόνο επειδή αντανακλά τον πραγματικό συσχετισμό δυνάμεων κατά τον Μάν, αλλά και επειδή συμφωνεί με τη μαρξιστική-λενινιστική θέση για τον επαναστατικό χαρακτήρα της εργατικής τάξης και *μόνον αυτής*. Λέγοντας «επαναστατικό» εννοούμε: όχι υποκειμενικά επαναστατικό (=μικροαστικές επαναστατικές διακρίσεις), αλλά αντικειμενικά επαναστατικό (επαναστατικές δράσεις οι οποίες κορυφώνονται με την προλεταριακή επανάσταση).¹

Αντιθέτως, αυτή η αντιστροφή εμφανίζεται σε όλες τις αστικές και μικρο-

1. Σημείωση του Αλτουσέρ: Ας είμαστε προσεκτικοί με αυτούς τους όρους *υποκειμενικά επαναστατικό* και *αντικειμενικά επαναστατικό*. Ο πρώτος δηλώνει υποκειμενικές *προθέσεις*, ο δεύτερος αντικειμενικές *ικανότητες* ατόμων ή ομάδων σχετικά με την προλεταριακή επανάσταση. Αυτοί οι όροι δεν θα πρέπει να συγχέονται με τις διακρίσεις που έχει εισαγάγει ο Λένιν, ορίζοντας μια κατάσταση ως επαναστατική όταν υπάρχει μια σύζευξη *αντικειμενικών συνθηκών* (μια συντριπτική οικονομική-πολιτική-ιδεολογική κρίση) και *υποκειμενικών συνθηκών* (το κόμμα, η γραμμή του, ο δεσμός του με τις μάζες) οι οποίες πρέπει να *ανταποκριθούν* στις αντικειμενικές συνθήκες ώστε να θριαμβεύσει η προλεταριακή επανάσταση.

στικές δημοσιεύσεις, περιλαμβανομένων των περισσότερων δημοσιεύσεων του φοιτητικού κινήματος. Εκτός από τις κατάρτες του ντε Γκολ (de Gaulle), που ευθέως επιτέθηκαν στην «ολοκληρωτική» εργατική τάξη, και εκτός από μερικά μανιφέστα των Επιτροπών Δράσης, όλες αυτές οι δημοσιεύσεις απωθούν τη γενική απεργία στο παρασκήνιο: *κανείς δεν μιλάει πια γι' αυτήν*. Απλούστατα, έσβησαν από την ιστορία τη μεγαλύτερη εργατική απεργία στην ιστορία του κόσμου. Εκείνο που αντ' αυτής έρχεται στο προσκήνιο, είναι το φοιτητικό κίνημα, τα οδοφράγματα του Καρτιέ Λατέν κ.ο.κ., ως εάν δεδομένης της σημασίας αυτών των φαινομένων η ιστορία να μπορούσε να γραφτεί από μικροαστούς φοιτητές, «οι οποίοι οδηγούν την εργατική τάξη προς την επανάσταση...».

Γνωρίζω ότι κάποιοι φοιτητές δεν πέφτουν σε αυτή τη μικροαστική παγίδα. Τουλάχιστον δεν το κάνουν *γραπώς*, όπου ξεκάθαρα αναγνωρίζουν την πρωτοκαθεδρία της γενικής απεργίας του Μάν επί των φοιτητικών δράσεων του Μάν. Αλλά δεν αρκεί να καταθέτεις γραπτά μια ορθή θέση: είναι επίσης αναγκαίο για αυτή τη θέση να περνά από το μυαλό των λίγων «συνειδητοποιημένων» φοιτητών που τη γράφουν (α) στις ίδιες τις πράξεις τους και έπειτα (β) στη συγκεκριμένη γραμμή δράσης του φοιτητικού κινήματος εν συνόλω.

Θα ήθελα τώρα να υποστηρίξω ότι η τρέχουσα συγκεκριμένη γραμμή δράσης του φοιτητικού κινήματος, εκτός ορισμένων αξιοσημείωτων εξαιρέσεων, αντιφάσκει *εμπράκτως* με αυτή την ορθή θέση. Η γραμμή δράσης του φοιτητικού κινήματος αντανακλά τις «ιδέες» του φοιτητικού κινήματος, με άλλα λόγια τις ιδέες του μεγάλου μέρους των φοιτητών. Και το μεγάλο μέρος των φοιτητών εξακολουθεί να πιστεύει ότι οι δράσεις των φοιτητών έπαιξαν τον *καθοριστικό* ρόλο στα συμβάντα του Μάν.

Η μεγάλη μάζα των φοιτητών ζει σε ένα όνειρο που βασίζεται σε μία παρανόηση. Δεδομένου ότι (και αυτό είναι ένα ιστορικό-χρονολογικό γεγονός) η άγρια καταστολή των φοιτητικών «οδο-

φραγμάτων» λειτούργησε ως «πυροκροτητής» για τη γενική απεργία, η μεγάλη μάζα των φοιτητών πιστεύει ότι ήταν η *εμπροσθοφυλακή* του Μάν, καθοδηγώντας τις δράσεις των εργατών. Αυτό προφανώς είναι μια ψευδαίσθηση. Συγχέει τη χρονολογική σειρά (τα οδοφράγματα *προηγήθηκαν* της διαδήλωσης της 13ης Μάν και ως εκ τούτου *προηγήθηκαν* της γενικής απεργίας), τον ρόλο του «πυροκροτητή» ή «της μιας σπίθας που βάζει φωτιά στο δάσος» (Λένιν), με τον ιστορικό (μη χρονολογικό) ρόλο που είναι *καθοριστικός σε τελική ανάλυση*. Και τον Μάν η εργατική τάξη, και όχι οι φοιτητές, έπαιξε, σε τελική ανάλυση, τον καθοριστικό ρόλο.

Στον βαθμό που το φοιτητικό κίνημα (γαλλικό, γερμανικό, ιαπωνικό, αμερικάνικο, ιταλικό ή οποιοδήποτε άλλο) *δεν αναγνωρίζει αυτό το γεγονός* στη θεωρία (στα γραπτά του) και προπάντων στην πρακτική (στη «γραμμή» του και στις μορφές οργάνωσης και δράσης της), η ερμηνεία που διατυπώνει για τα συμβάντα του Μάν απλώς ενσωματώνεται στις αστικές και μικροαστικές ερμηνείες του Μάν. Η ερμηνεία των φοιτητών είναι μόνο –με μια γλωσσική μορφή ανάλογη των ιδεολογικών παραλλαγών που εμφανίζονται στις φοιτητικές «οργανώσεις» (ελευθεριακές, νεολουξεμπουργκικές, γκεβαρικές ιδεολογίες)– η απλή και καθαρή *οριοθέτηση* των αστικών θεωριών.

Οι φοιτητές πρέπει να συνειδητοποιήσουν το εξής γεγονός: ότι αντικειμενικά συνεισφέρουν –με τον δικό τους τρόπο φυσικά και παρά τις υποκειμενικά επαναστατικές προθέσεις των καλύτερων εξ αυτών– στην αστική αντιστροφή της πραγματικής σειράς των πραγμάτων, δηλαδή στο να παρακάμπτεται σιωπηρά αυτό που, σε τελική ανάλυση, έπαιξε έναν απολύτως καθοριστικό ρόλο τον Μάν, δηλαδή η γενική απεργία των εννέα εκατομμυρίων εργατών.

Για να πείσω τους φοιτητές ότι έτσι έχουν τα πράγματα, κάτι το οποίο δεν έχουν αναγνωρίσει, θα κάνω δύο παρατηρήσεις επ' ωφελεία τους. Και οι δύο παρατηρήσεις αναφέρονται στην *κατάληψη της Σορβόνης*.

Οι φοιτητές κατέλαβαν εκ νέου τη Σορβόνη και ύψωσαν την κόκκινη σημαία στην κορυφή της κατά τη διάρκεια της διαδήλωσης της 13ης Μάη. Το γεγονός ότι μπόρεσαν να καταλάβουν εκ νέου και έπειτα να «κρατήσουν» τη Σορβόνη για τόσο μεγάλο διάστημα, οφειλόταν ξεκάθαρα κατά πρώτο λόγο στην παρουσία εκατοντάδων χιλιάδων εργατών στη διαδήλωση της 13ης Μάη και κατά δεύτερο λόγο στη μαζική γενική απεργία που ξέσπασε έκτοτε. Αυτή η γενική απεργία κινητοποίησε το μεγαλύτερο μέρος του κατασταλτικού μηχανισμού του κράτους σε ένα μέτωπο, το οποίο αντιπροσώπευε για την αστική τάξη έναν πολύ μεγαλύτερο κίνδυνο συγκριτικά με το «μέτωπο των φοιτητών». Και χωρίς αυτή την απεργία και την κινητοποίηση είναι μάλλον απίθανο η κατάληψη της Σορβόνης να είχε κρατήσει περισσότερες από μερικές ημέρες, στην καλύτερη περίπτωση.

Αυτή η ίδια η κατάληψη έθεσε ένα αντικειμενικό πρόβλημα στους φοιτητές. Ωστόσο, επειδή είχαν πολλή εμπιστοσύνη σε μια δύναμη που θεωρούσαν ότι ήταν αποκλειστικά δική τους – και η οποία, αντιθέτως, απέρριε ουσιωδώς από την ισχύ της γενικής απεργίας – δεν του αφιέρωσαν ούτε ένα λεπτό σκέψης. Διότι μια κατάληψη, ακόμα κι αν πρόκειται απλώς για μια κατάληψη της Σορβόνης, δεν μπορεί να έχει αυτοσχέδιο χαρακτήρα. Τώρα, ακόμα και αν οι φοιτητές δεν είχαν καμία εμπειρία από τις καταλήψεις εργοστασίων (και κάτι τέτοιο είναι κατανοητό από τη στιγμή που αυτά τα συμβάντα ήταν η πρώτη τους δοκιμασία «στη φωτιά»), ωστόσο υπήρχαν άνθρωποι που ήταν ήδη ειδικοί στην πρακτική της κατάληψης. Ασφαλώς, αναφέρομαι στους εργάτες, οι οποίοι έχοντας «εγκαινιάσει» αυτή τη μορφή πάλης το 1936 και έχοντάς την επεκτείνει και εμβαθύνει σε αναρίθμητες άλλες περιστάσεις έκτοτε, δεν είχαν ξεκάθαι όλα είχαν μάθει. Αυτό ακριβώς πιστοποιεί η παραδειγματική επιτυχία των καταλήψεων εργοστασίων στο διάστημα Μαΐου-Ιουνίου 1968.

Αντί οι φοιτητές της Σορβόνης να πάνε απλώς στις πύλες των εργοστασίων για να «προσφέρουν τη βοήθειά

τους» στους εργάτες, θα έπρεπε *την ίδια στιγμή* να έχουν ζητήσει από τους αγωνιστές εργάτες εκείνων των εργοστασίων να έρθουν στη Σορβόνη για να τους μάθουν πώς μπορούν να φέρουν σε πέρας αποτελεσματικά μια κατάληψη· για να τους μάθουν πώς μπορούν να υπερασπιστούν τη Σορβόνη από τη διείσδυση ανεπιθύμητων στοιχείων και πρακτόρων της αστυνομίας, οι οποίοι αντιθέτως – όπως είναι ευρέως γνωστό – μπορούσαν να μπεινοβγαίνουν κατά βούληση· για να τους μάθουν με ποιον τρόπο, αν χρειαστεί, μπορούν να υπερασπιστούν τη Σορβόνη από τις επιθέσεις των δυνάμεων καταστολής. Τότε η κατελιημμένη Σορβόνη θα μπορούσε να έχει γίνει ένα από τα πιο σημαντικά πεδία της ταξικής πάλης τον Μάη, όπου η *συγχώνευση* των δράσεων των φοιτητών και του αγώνα των εργατών θα μπορούσε πιθανώς να έχει αρχίσει να μορφοποιείται. Και εδώ επίσης τα πράγματα θα πρέπει να ειπωθούν καθαρά: οι φοιτητές νόμιζαν ότι οι εργάτες τους είχαν ανάγκη, ενώ στην πραγματικότητα οι ίδιοι οι φοιτητές, αρχάριοι καθώς ήταν σε αυτή την μορφή πάλης, χρειάζονταν την περισσότερη «βοήθεια» με τη μορφή συμβουλής και υποστήριξης από την εργατική τάξη.

Από αυτό το παράδειγμα μπορούμε να δούμε ποιες μπορεί να είναι οι πρακτικές συνέπειες – στην πραγματικότητα πάντα υπάρχουν – μιας ορθής ή εσφαλ-

μένης εκτίμησης της σχετικής σπουδαιότητας των δυνάμεων που εμπλέκονται σε μια «συνάντηση». Αν η συνάντηση της 13ης Μάη δεν είχε *ουσιαστικά* καμία συνέχεια και αν μετά τον Μάη μια τέτοια συνέχεια –η οποία μια μέρα θα έρθει– φαίνεται προσωρινά να βρίσκεται πιο μακριά από ποτέ, αυτό οφείλεται, τουλάχιστον με τους όρους όσων συζητάμε εδώ, στη λαθεμένη αξιολόγηση της πραγματικής σειράς σπουδαιότητας των εμπλεκόμενων δυνάμεων.

Για αυτό τον λόγο τα πράγματα πρέπει να τοποθετηθούν στις σωστές διαστάσεις τους. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο η ακόλουθη θέση είναι σημαντική.

Θέση Ι

Αυτό που κοινώς αποκαλείται «συμβάντα του Μάη» ήταν το αποτέλεσμα μιας αντικειμενικής συνάντησης δύο τύπων δράσης:

1. Της δράσης της οικονομικής και πολιτικής ταξικής πάλης της μεγάλης μάζας των Γάλλων εργατών και υπαλλήλων: δηλαδή της γενικής απεργίας ενάντια εκατομμυρίων ανδρών και γυναικών που κράτησε έναν μήνα. Αυτή η δράση των μαζών ήταν, *σε τελική ανάλυση*, το *ιστορικά καθοριστικό* στοιχείο των «συμβάντων του Μάη».

2. Των δράσεων των φοιτητών των πανεπιστημίων, των μαθητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και των νέων διανοούμενων εργαζομένων, στους οποίους οι κατασταλτικές ενέργειες της κυβέρνησης και της αστυνομίας έδωσαν το έναυσμα για μια μεγαλειώδη έκρηξη. (Αυτές οι κατασταλτικές ενέργειες ήταν αντικειμενικά, από αστική σκοπιά, «άτσαλες»: από τον Μάη και έπειτα, οι πολιτικοί και οι εκπρόσωποι του αστικού κρατικού μηχανισμού «έπιασαν το νόημα» και πλέον συμπεριφέρονται αναλόγως, δηλαδή με πιο αρμόζοντες αστικούς τρόπους.) Η έκρηξη έφτασε στο απόγειό της με τα οδοφράγματα τη νύχτα της 11ης Μαΐου και έπειτα με την κατάληψη της Σορβόνης, του Οντεόν και άλλων πυλώνων του πολιτισμού.

Αυτό που συνέβη ήταν μια ιστορική *συνάντηση* και όχι μια *συχώνευση*. Μια

συνάντηση μπορεί να συμβεί ή να μην συμβεί: μπορεί να είναι μια «σύντομη συνάντηση», *σχετικά* απρόοπτη, και σε αυτή την περίπτωση δεν θα οδηγήσει σε καμία *συχώνευση* δυνάμεων. Αυτό συνέβη τον Μάη, όπου η διασταύρωση ανάμεσα σε εργάτες-υπαλλήλους αφενός, και φοιτητές και νέους διανοούμενους εργαζόμενους αφετέρου ήταν μια σύντομη συνάντηση, η οποία δεν οδήγησε, για μια ολόκληρη σειρά λόγων τους οποίους θα αναφέρω πολύ σύντομα και πολύ γενικά, σε κανενός είδους *συχώνευση*.

Μια συνάντηση, η οποία είναι ή γίνεται μια συνάντηση που διαρκεί, πρέπει κατ' ανάγκη να πάρει την μορφή μιας *συχώνευσης*. Κάτι τέτοιο δεν συνέβη τον Μάη. Οι εξελίξεις από τον Μάη και έπειτα επιβεβαιώνουν αυτή τη θέση: η *συχώνευση* του εργατικού κινήματος και των δράσεων των φοιτητών και άλλων εξακολουθεί αντικειμενικά να μην βρίσκεται στην ημερήσια διάταξη. Για να μπει στην ημερήσια διάταξη, η μη προλεταριακή νεολαία θα πρέπει να *διανύσει έναν πολύ μακρύ δρόμο* από εκεί που βρίσκεται σήμερα και το εργατικό κίνημα (ναι, και αυτό επίσης) θα πρέπει επίσης να διανύσει μια ορισμένη απόσταση. Εφόσον η απόσταση αυτή δεν διανυθεί και από τις δύο πλευρές (και κάθε πλευρά πρέπει να καλύψει μόνη της την απόσταση που έχει προσατά της), η *συχώνευση* των δύο δεν θα βρίσκεται στην ημερήσια διάταξη. Και εν τω μεταξύ, το εργατικό κίνημα θα ακολουθεί το δικό του μονοπάτι και η μη προλεταριακή νεολαία θα ακολουθεί τη *δική της* διστακτική πορεία.

Ξεκινώντας από τη θέση Ι, μπορούμε να βάλουμε σε κάποια τάξη το χρονολόγιο των πραγμάτων μέσω της υπαγωγής του στην *ιστορία*. Η συνάντηση έλαβε χώρα, με την ακριβή έννοια της λέξης, στην τεράστια διαδήλωση της 13ης Μάη, στην κραυγή, δέκα χρόνια μετά το πραξικόπημα του ντε Γκολ, «Δέκα χρόνια είναι αρκετά!». Ήταν ομολογουμένως ένα *πολιτικό* σύνθημα, με την έννοια ότι κατευθυνόταν ενάντια στον ντε Γκολ, αλλά ήταν επίσης και ένα αμυντικό, αρνητικό

σύνθημα (ενάντια στον ντε Γκολ). Στο μεγάλο μπλοκ μπορούσε κανείς να ακούσει επίσης κάποιες απομονωμένες φωνές, κυρίως την αναρχοσυνδικαλιστική κραυγή της CFDT²: «Εργατική εξουσία!». Και έπειτα υπήρχαν μερικές φωνές από τα γκρουπούσκουλα: «Να υπηρετούμε τον λαό!», «Να στηρίξουμε τους εργάτες!». Εκτός από το αμυντικό πολιτικό σύνθημα («Δέκα χρόνια είναι αρκετά!») υπήρχε επίσης μια ισχυρή έκφραση προλεταριακού διεθνισμού: «Κάτω ο αμερικάνικος ιμπεριαλισμός!», «Το NLF³ θα νικήσει! Νίκη στο Βιετνάμ!». Ωστόσο, αν θέλουμε να εξετάσουμε αυτό που απέκρυπταν τα μαζικά πολιτικά συνθήματα («Κάτω ο ιμπεριαλισμός», «Δέκα χρόνια είναι αρκετά»), τότε θα βρούμε στην πορεία της 13ης Μάη συνθήματα της οικονομικής ταξικής πάλης: «Θέλουμε αυξήσεις!», «Όχι άλλες απολύσεις!», «Μόνιμη δουλειά!», «Όχι δουλειά με το χρονόμετρο!», «Κάτω τα χέρια από τα συνδικάτα!» κ.λπ.

Το πιο εκπληκτικό πράγμα στην εκπληκτική συνάντηση, την οποία αντιπροσώπευε αυτή η πορεία εκατοντάδων χιλιάδων εργατών, φοιτητών των πανεπιστημίων, μαθητών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και νέων διανοούμενων εργαζομένων ήταν η *αντικειμενική διάσταση* που υπήρχε ανάμεσα στα συνθήματα που επικρατούσαν μεταξύ των εργατών και τα συνθήματα που επικρατούσαν μεταξύ φοιτητών και διανοούμενων. Οι φοιτητές και οι διανοούμενοι (με τον Sauvageot και τον Geismar επικεφαλής) δεν ζητούσαν απλώς μια αλλαγή κυβέρνησης («Δέκα χρόνια είναι αρκετά», «Κάτω ο ντε Γκολ!»), αλλά απλούστατα «την επανάσταση». Συνακόλουθα, αυτό το «επαναστατικό» κάλεσμα πήρε κατά περίπτωση τη μορφή αναρχοσυνδικαλιστικών συνθημάτων (τα οποία αντιπροσώπευαν μια σύνθεση του αναρχισμού ο οποίος ήταν κυρίαρχος εκείνη τη στιγμή ανάμεσα στους φοιτητές και της

επαναστατικότητας των «δογματικών» της SNES-SUP⁴ και της UNEF⁵): «Εξουσία των εργατών! Εξουσία των φοιτητών! Εξουσία των αγροτών!». Ωστόσο, η τεράστια μάζα των εργατών είχε πολύ διαφορετικούς στόχους κατά νου, οι οποίοι πήραν τη μορφή αμυντικών πολιτικών συνθημάτων, όπως «Δέκα χρόνια είναι αρκετά!» και κυρίως συνθημάτων της *οικονομικής ταξικής πάλης*.

Ποιος έκασε να σκεφτεί αυτή την ασυμφωνία; Ναι, αυτή ακριβώς έδωσε τον τόνο σε όσα ακολούθησαν τα συμβάντα του Μάη (τόσο με *χροнологική*, όσο και με ιστορική έννοια). Προπάντων, καθόρισε τη μορφή όλων των μεταγενέστερων συναντήσεων –οι οποίες σπανίως πέτυχαν και συνηθέστερα ήταν είτε θραυσματικές είτε, για να είμαστε ειλικρινείς, μη υπαρκτές– ανάμεσα στις δράσεις των εργατών (τη γενική απεργία) και τις δράσεις των φοιτητών και διανοούμενων.

Από τη δική τους πλευρά οι φοιτητές κατέλαβαν τη Σορβόννη, το Οντεόν κ.λπ., τα οποία μετέτρεψαν σε εφελκθήρια ιδεολογικής (και, νόμιζαν, πολιτικής) ζύμωσης. Οι εργάτες, κυρίως νέοι αλλά επίσης και κάποιοι μεγαλύτεροι σε ηλικία, ήρθαν εκούσια στη Σορβόννη και το Οντεόν. Φυσικά, ανάμεσα σε αυτούς που ήρθαν βρίσκονταν και άτομα του κοινωνικού περιθωρίου και του λούμπεν προλεταριάτου, τα οποία βρήκαν φαγητό και καταφύγιο, καθώς και την ευκαιρία να μετουσιώσουν τις δικές τους προσωπικές τραγωδίες (οι «μισθοφόροι από την Κατάνγκα»)⁶.

Οι φοιτητές, από τη δική τους πλευρά, προσπαθούσαν να ξεπεράσουν οι μεν τους δε στην επιθυμία τους να «υπηρετήσουν τον λαό» και να «βοηθήσουν τους εργάτες», και με αυτό το σκεπτικό

2. ΣτΜ: Γαλλική Δημοκρατική Συνομοσπονδία Εργασίας.

3. ΣτΜ: Εθνικό Μέτωπο για την Απελευθέρωση του Νότου.

4. ΣτΜ: Εθνική Ένωση Διδακτικού Προσωπικού στην Ανώτερη Εκπαίδευση.

5. ΣτΜ: Εθνική Ένωση Φοιτητών Γαλλίας.

6. Σημείωση της αγγλικής έκδοσης: Ορισμένοι από αυτούς ισχυρίστηκαν ότι προηγουμένως είχαν υπηρετήσει ως μισθοφόροι στην Κατάνγκα και αυτοαναγορεύτηκαν σε αμυντική δύναμη για τη Σορβόννη σε περίπτωση επίθεσης της αστυνομίας.

πήγαν στις πύλες των εργοστασίων για να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους. Στην αρχή, οι πύλες άνοιξαν γι' αυτούς σχεδόν παντού, αλλά πιο μετά (με ορισμένες εξαιρέσεις, λόγου χάρη στο Φλινς, όπου δεν υπάρχουν κιγκλιδώματα) παρέμειναν κλειστές προς μεγάλη απογοήτευση των φοιτητών αγωνιστών. Σε ορισμένες περιπτώσεις (Φλινς, Κλεόν, Ναντ, Σοσό), οι φοιτητές πήραν άμεσα μέρος στις βίαιες συγκρούσεις, που προκάλεσε η παρέμβαση των CRS⁷ στα εργοστάσια. Και μάλιστα, ένας νεαρός φοιτητής έχασε τη ζωή του, καθώς πνίγηκε στο Φλινς, ενώ δύο εργάτες σκοτώθηκαν από πυροβολισμούς στο Σοσό (όπου και τα CRS κατέγραψαν τις δικές τους απώλειες).

Ωστόσο, κατά γενικό κανόνα η μεγάλη μάζα των εργαζομένων δεν ανταποκρίθηκε στην ενθουσιώδη πρόσκληση των φοιτητών. Υπήρχε μια πασιφανής άβυσσος και κατά συνέπεια μια έλλειψη κατανόησης ανάμεσα στις ουτοπικές (ιδεολογικο-«πολιτικές») ελπίδες των φοιτητών και στα άμεσα αιτήματα των εργαζομένων.

Κάποιοι φοιτητές, με μάλλον υπερβολικά απλοϊκό τρόπο, ανακάλυψαν τον λόγο που συνέβη αυτό στην «προδοσία» των ηγετών της CGT⁸ και του PCF. Πρόκειται για απλοϊκή εξήγηση επειδή δεν είναι μαρξιστική-λενινιστική εξήγηση να πιστεύεις στον καθοριστικό ρόλο των ηγετών, όταν εμπλέκεται ένα μαζικό κίνημα τέτοιων διαστάσεων. Η αλήθεια είναι ότι ολόκληρη η εργατική τάξη, και όχι μόνο η ηγεσία της, δεν ήταν εν γένει διατεθειμένη να «ακολουθήσει» τις υποδείξεις των φοιτητών, οι οποίες εδράζονταν περισσότερο στα όνειρά τους παρά σε μια κατανόηση της πραγματικότητας.

Η εργατική τάξη αισθάνθηκε ότι διατρέχει τον κίνδυνο (δεδομένης της εμ-

φανούς απειρίας των φοιτητών στην ταξική πάλη) να παρασυρθεί σε αυτό που πρέπει να ονομαστεί, ελλείψει καταλληλότερου όρου, αβέβαιη περιπέτεια.

Γ' αυτό ακριβώς η εργατική τάξη συνέχισε χωρίς εκείνους να ακολουθεί τον δικό της δρόμο, βασιζόμενη στη δική της πείρα. Ασφαλώς, δεν επρόκειτο για τον δρόμο που της υποδείκνυαν οι «ηγέτες» των φοιτητών, ο Geismar, ο Sauvageot και πιο μετά ο Herzberg μέσα από τις πολυάριθμες διακηρύξεις τους – τις οποίες μετά χαράς αναμετέδιδαν το αστικό ραδιόφωνο και ο αστικός Τύπος (η αστική τάξη δεν είναι τόσο ηλίθια όσο νόμιζαν οι «ηγέτες» των φοιτητών). (Παραρμπιπόντως, ο Geismar και ο Herzberg δεν ήταν καν φοιτητές, αλλά μάλλον διδάσκοντες και ερευνητές: ο πρώτος ήταν μέλος του PSU⁹ και ο δεύτερος του PCF – και εξοβελίστηκε αμέσως από αυτό). Αυτός είναι επίσης ο λόγος για τον οποίο η εργατική τάξη είδε με τόσο κακό μάτι τη μεγάλη συνάντηση του PSU (Ενοποιημένο Σοσιαλιστικό Κόμμα, που θα ταίριαζε καλύτερα να ονομάζεται Σοσιαλιστικό Κόμμα του Πανεπιστημίου εκείνη την εποχή) στο Σαρλετί. Έτσι, η εργατική τάξη έλυσε μόνη της στην πράξη τα προβλήματά της: κατά πρώτο λόγο, το πρόβλημα των αιτημάτων της· ακολούθως επίσης, σε ορισμένες περιπτώσεις το πρόβλημα της σχέσης της με τους ιδιους τους ηγέτες της, ένα πρόβλημα απολύτως δευτερεύον από τη σκοπιά της υπάρχουσας κατάστασης. Αυτό το δεύτερο πρόβλημα σε κάθε περίπτωση είναι υπόθεση της εργατικής τάξης και ουδεμία σχέση έχει με τους φοιτητές. Οι φοιτητές θα έπρεπε να αποδεχτούν αυτό το απλό γεγονός, ακόμα κι αν δυσκολεύονται να το κατανοήσουν.

Η εργατική τάξη γύρισε στη δουλειά. Αυτό πολλές φορές έγινε σε κλίμα νίκης, με τα λάβαρα υψωμένα. Σε άλλες περιπτώσεις ήταν υποχρεωμένα να αντιμετωπίσει σοβαρά προβλήματα με ορισμένους συνδικαλιστές ηγέτες. Μετά,

7. ΣτΜ: Compagnie républicaine de sécurité: ειδικές δυνάμεις για τη διασφάλιση της δημόσιας τάξης (αντίστοιχες των ελληνικών ΜΑΤ).

8. ΣτΜ: Γενική Συνομοσπονδία Εργασίας (συνδικάτο που ελέγχεται από το Γαλλικό Κομμουνιστικό Κόμμα).

9. ΣτΜ: Ενοποιημένο Σοσιαλιστικό Κόμμα.

όλα επανήλθαν στην κανονική τάξη πραγμάτων. Ωστόσο, ορισμένα πράγματα είχαν αλλάξει. Η αγοραστική δύναμη των μισθών είχε αυξηθεί προσωρινά. Τα συνδικάτα είχαν κερδίσει στοιχειώδη πολιτικά δικαιώματα μέσα στα εργοστάσια (στο εργοστάσιο της Citroën επρόκειτο πραγματικά για μεγάλη νίκη). Και *προπάντων*, η εργατική τάξη είχε χαράξει τώρα στη μνήμη της (και αυτή η εγγραφή είναι *οριστική*) ότι η δράση των μαζών κατάφερε από τη μια μέρα στην άλλη να σπείρει τον τρόπο στους εργοδότες, την κυβέρνηση και τον κρατικό μηχανισμό, ότι αυτή η δράση ήταν επομένως δυνατή, και ότι μια τέτοια δράση θα μπορούσε μια μέρα να οδηγήσει σε κάτι για το οποίο η εργατική τάξη έχει ακούσει να μιλούν – από την Κομμούνα στο Παρίσι, από το 1917 στη Ρωσία και από το 1949 στην Κίνα: την *προλεταριακή επανάσταση*.

Όταν η εργατική τάξη επέστρεψε στη δουλειά, οι φοιτητές «συνέχιζαν τον αγώνα» με το περίφημο σύνθημα: «Είναί μόνο η αρχή, συνεχίζουμε τον αγώνα!». Αρχή τίνος πράγματος; Και ποιον αγώνα;

Όταν θέτω αυτά τα ερωτήματα, δεν υπονοώ κατά κανένα τρόπο ότι *απολύτως τίποτα* δεν ξεκίνησε. Αντιθέτως, κάτι θεμελιώδες ξεκίνησε για τους φοιτητές των πανεπιστημίων, για τους μαθητές των λυκείων, για τους μαθητές στην τεχνική εκπαίδευση και για τους νέους διανοούμενους εργαζόμενους, αλλά κάτι που είναι μόνο μια *αρχή*. Αρχή τίνος πράγματος; Οι φοιτητές νόμιζαν ότι είναι η αρχή της επανάστασης. Μακροπρόθεσμα, έτσι είναι ασφαλώς, αλλά αυτή η αρχή δεν ήταν κάτι που πέτυχαν οι ίδιοι: είναι το επίτευγμα της εργατικής τάξης, που δεν περίμενε τον Μάη για να «ξεκινήσει τον αγώνα», αφού στην πραγματικότητα τον διεξάγει εδώ και περισσότερο από έναν αιώνα. Αν πράγματι είναι έτσι, τότε τι ξεκίνησε για τους φοιτητές; «Συνεχίζουμε τον αγώνα!». Πράγματι, ο αγώνας συνεχίστηκε ή μάλλον στην πραγματικότητα έφθινε και τους επόμενους μήνες, τουλάχιστον στη Γαλλία, πρόκειται να οδηγηθεί ακόμα

περισσότερο προς την πλήρη *αποσύνθεση*, τουλάχιστον στο φοιτητικό περιβάλλον, αυτού που οι φοιτητές αποκαλούν με εξαιρετικά φιλόδοξους όρους «φοιτητικό κίνημα».

Αυτή η αποσύνθεση έχει ήδη ξεκινήσει στη Γαλλία. Πήρε πρώτα τη μορφή ενός πολλαπλασιασμού των *γκρουπούσκουλων* και σήμερα παίρνει τη μορφή μιας *αντιγκρουπουσκουλικής* ιδεολογίας (νεολοουξεμπουργκικού τύπου), που ενσαρκώνεται στην ιδεολογία των Επιτροπών Δράσης. Αυτή η αποσύνθεση θα συνεχιστεί και θα γίνει ακόμα πιο εμφαντική. Μπορούμε, εκτός των άλλων, να υπολογίζουμε στην (αστική) ευφυΐα του E. Faure¹⁰, ο οποίος θα συμβάλλει σε αυτό με όλες τις δυνάμεις του, τουλάχιστον εντός των πανεπιστημίων.

«Είναι μόνο η αρχή, συνεχίζουμε τον αγώνα!» Αρχή τίνος πράγματος; Ποιος αγώνας; Όλα αυτά οδηγούν στο ακόλουθο ερώτημα: τι σημαίνει ο όρος «φοιτητικό κίνημα»;

Υπόθεση I

Θα ήθελα να ξεκινήσω επισημαίνοντας ότι τουλάχιστον στη Γαλλία και την Ιταλία, αλλά επίσης στη Γερμανία, την Ισπανία και τις ΗΠΑ το «φοιτητικό κίνημα» φέρει έναν τίτλο που δεν υποδεικνύει επακριβώς τι είναι στην πραγματικότητα.

Από αυτή την άποψη, ο Μάης του '68 στη Γαλλία ήταν ένα είδος επιστημονικού πειραματισμού, μια δοκιμασία επαλήθευσης μέσω της οποίας βγήκαν στο φως διάφορα μέχρι πρότινος κρυμμένα γεγονότα. Προπάντων, το εξής γεγονός: αν οι φοιτητές, με την αυστηρή έννοια του όρου, είχαν την υπεροχή και τον βασικό ρόλο, τουλάχιστον στην αρχή των συμβάντων, από την άλλη είχαν επίσης την τάση να προσποιούνται ότι δεν αναγνωρίζουν την ενεργητική παρουσία άλλων στρωμάτων, *σημαντικότερων από αυτούς*. Κατά πρώτο λόγο, των μαθητών των σχολείων: των μαθητών από τα λύκεια και των μαθητών από την τεχνική εκπαίδευση, αλλά και από τις μεγαλύτε-

10. ΣτΜ: Υπουργός Παιδείας στη Γαλλία όταν συντάσσεται η επιστολή του Althusser.

ρες τάξεις της στοιχειώδους εκπαίδευσης. Και πάνω και πέρα από αυτούς τους μαθητές, υπήρχαν ευρύτερα και πολύ διαφοροποιημένα στρώματα από νέους «διανοούμενους εργαζόμενους»: νέους γιατρούς, δικηγόρους, καλλιτέχνες, αρχιτέκτονες, μηχανικούς, δημοσιογράφους, κατώτερα και μεσαία στελέχη, τεχνικούς, διδάσκοντες, ερευνητές κ.ο.κ.

Το γεγονός είναι ότι αυτή η πολύ ασαφής και μονόπλευρη έκφραση και άρα ανακριβής, «*φοιτητικό κίνημα*», καλύπτει μια σειρά από δραστηριότητες που συνέκλιναν κατά τον Μάη, οι οποίες προέκυψαν από *διάφορα στρώματα νέων φοιτητών* και από *διάφορα στρώματα νέων διανοούμενων εργαζομένων*. Αυτή η μεγάλη διαφορετικότητα εξηγεί πολλά πράγματα που έλαβαν χώρα τον Μάη, τόσο τη σύγκλιση σε επίπεδο δράσης (για παράδειγμα, τις καταπληκτικές αφίσες νέων καλλιτεχνών και αρχιτεκτόνων), όσο και τις διενέξεις καθώς και τις αποκλίσεις. Σε αυτή τη μεγάλη διαφορετικότητα επικρατούσε ένα κοινό στοιχείο. Μια κοινή ιδεολογική πηγή κυριαρχούσε σε αυτή τη μάζα με μικροαστικές καταβολές: *η μικροαστική ιδεολογία ήταν κυρίαρχη*. Αλλά η ίδια διαφορετικότητα εξηγεί τις διαφορές παραλλαγές της μικροαστικής ιδεολογίας που εκδηλώθηκαν τον Μάη: τον *κυρίαρχο* ελευθεριακό αναρχισμό, αλλά επίσης τον τροτσκισμό, τον αναρχοσυνδικαλισμό, τον γκεβαρισμό και την ιδεολογία της κινεζικής Πολιτιστικής Επανάστασης. Πρέπει να επισημάνουμε ότι η άμεση επιρροή του Μαρκούζε, που ήταν τόσο σημαντική για τη φοιτητική νεολαία στη Γερμανία και την Ιταλία, ήταν *πρακτικά μηδαμινή* στη Γαλλία.

Άλλη παρατήρηση. Ο τίτλος «*φοιτητικό κίνημα*» προσφέρεται για μια καλή δόση αμφισβησίας υπό το φως των όσων είπα μόλις τώρα. Είναι αλήθεια ότι οι φοιτητές έχουν την τάση να ονομάζουν «*κίνημα*» τις δράσεις τους, κάτι το οποίο είναι κατανοητό από την οπτική γωνία των προθέσεών τους και του θαυμασμού τους για το εργατικό κίνημα. Είναι όμως δύσκολο να τους αποδοθούν τα *πλήρη δικαιώματα* αυτού του τίτλου. Κατά τη

γνώμη μου, αν ένα κίνημα σαν το εργατικό κίνημα αξίζει αυτόν τον τίτλο, τούτο συμβαίνει επειδή είναι το κίνημα μιας *κοινωνικής τάξης* (του προλεταριάτου) και επιπλέον της μόνης *αντικειμενικά επαναστατικής τάξης*. Οι φοιτητές των πανεπιστημίων, οι μαθητές των σχολείων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και οι νέοι διανοούμενοι εργαζόμενοι δεν συνιστούν τάξη, αλλά περισσότερο «*μεσαία στρώματα*» με μικροαστική ιδεολογία. Επιπλέον, δεν είναι αντικειμενικά επαναστάτες ακόμα και αν ορισμένα μέλη τους μπορεί να γίνουν αυθεντικοί επαναστάτες αγωνιστές (ο Μαρξ και ο Λένιν ήταν, ακριβώς λόγω των κοινωνικών καταβολών τους, μικροαστοί διανοούμενοι). Το γεγονός ότι το «*φοιτητικό κίνημα*» δεν είναι ένα αληθινό κίνημα, δηλαδή ένα *ενωμένο* κίνημα, έγινε ξεκάθαρο τον Μάη από τις διαμάχες και τις σοβαρές αποκλίσεις στις πρωτοβουλίες και τις δράσεις και επίσης από το γεγονός ότι το φοιτητικό κίνημα σε ορισμένες περιπτώσεις (λόγω χάρη, στο Σαρλετί) δέχτηκε να καθοδηγηθεί από τους ιδεολόγους ενός πολιτικού κόμματος, του PSU, του οποίου ο βασικός προσανατολισμός δεν ήταν φοιτητικός.

Πέραν αυτών και χωρίς να θέλουμε να αρνηθούμε στους φοιτητές συντρόφους μας το δικαίωμα να αυτοαποκαλούνται «*κίνημα*», εφόσον αυτό εκφράζει την προσδοκία τους για μια *ενοποιημένη* δράση και για μια *ενοποιημένη* οργάνωση πέραν των εκπαιδευτικών και επαγγελματικών θεσμών και βιωμάτων, οι οποίες θα επιτίθενται σε όλη τη δομή του καπιταλιστικού κράτους, είναι σημαντικό να τοποθετήσουμε σωστά τις προοπτικές αυτού του κινήματος. Χρειάζεται να λάβουμε υπόψη το εξής *θεμελιώδες γεγονός*: δεν πρόκειται για κάποιο κίνημα που αφορά μία ή δύο χώρες, αλλά σχεδόν *κάθε καπιταλιστική χώρα* και επίσης ορισμένες σοσιαλιστικές χώρες. Αυτό το κίνημα ξεκίνησε προ δεκαπέντε ετών, κατέγραψε σημαντικές προόδους, εν συνεχεία γνώρισε κάποιες θεαματικές αποτυχίες σε ορισμένες χώρες (ποιος εξακολουθεί να θυμάται το μεγαλιώδες τουρκικό φοιτητικό κίνημα, που συ-

νετρίβη από τη ντόπια φασιστική δικτατορία;), προτού φτάσει στην κορύφωσή του με τον Μάη του '68 στη Γαλλία.

Πρόκειται για ένα διεθνές κίνημα με μακρά διάρκεια, το οποίο γεννήθηκε το 1955 και εναλλάσσει νίκες και ήττες, υποχωρήσεις και θεαματικές ανακάμψεις μέχρι σήμερα. Ποιο είναι λοιπόν αυτό το άνευ ιστορικού προηγούμενου συμβάν, το οποίο είναι ασφαλώς *μη αναστρέψιμο* παρά τις αναπόφευκτες ήττες και το οποίο, αφ' ης στιγμής ξεκίνησε, μπορεί να συναντήσει και είναι βέβαιο ότι θα συναντήσει αποτυχίες, αλλά *δεν θα σταματήσει πάλι*;

Για να το εξηγήσω με βάση τις περιορισμένες γνώσεις μου, θα προτείνω την ακόλουθη θεμελιώδη υπόθεση: αυτό το διεθνές κίνημα είναι μια από τις αυθόρμητες μορφές της ταξικής πάλης, η οποία διεξάγεται –εν γένει με ουτοπιστικές-αριστεριστικές μορφές– σε ένα *μικροαστικό περιβάλλον* και η οποία, σε τελική ανάλυση, προκαλείται από την κρίση της τρέχουσας φάσης του ιμπεριαλισμού, *τη φάση της επιθανάτιας αγωνίας του*.

Δεν είναι ιδιαίτερα δύσκολο να τεκμηριωθεί με στοιχεία ο αντίκτυπος των διεθνών αντιιμπεριαλιστικών ταξικών

αγώνων στη γέννηση και την ανάπτυξη αυτού του κινήματος. Για να αναφέρω το πιο αξιοσημείωτο στοιχείο, μπορούμε να υπενθυμίσουμε την επίδραση που είχαν στους νέους φοιτητές και διανοούμενους ο πόλεμος της Αλγερίας, η Κουβανική Επανάσταση, ο ανταρτοπόλεμος στη Λατινική Αμερική, όπου ο «Τσε» βρήκε ηρωικό αλλά πολιτικά δαπανηρό θάνατο, η τερράστια και νικηφόρα πάλη του βιετναμέζικου λαού ενάντια στην επίθεση της μεγαλύτερης στρατιωτικής δύναμης του κόσμου, η κινεζική Πολιτιστική Επανάσταση, η βίαιη εξέγερση των μαύρων στις μεγάλες πόλεις των ΗΠΑ και η παλαιστινιακή αντίσταση. Αυτοί οι αντιιμπεριαλιστικοί αγώνες συνάντησαν εξαιρετική δεκτικότητα στους κόλπους της νεολαίας των χωρών μας, περιλαμβανομένων των νέων εργαζομένων (μην ξεχνάμε ότι στη Γαλλία οι νέοι προλετάριοι και οι νέοι αγρότες ήταν εκείνοι που κινητοποιήθηκαν για τον πόλεμο της Αλγερίας, ότι αυτοί παρέλυσαν το «πραξικόπημα» του Salan προκαλώντας δισταγμό στους αξιωματούχους του και ότι δεν έχουν λησμονήσει αυτό το μάθημα).

Όπως είναι φυσικό, αυτή η δεκτικότητα δεν θα ήταν τόσο βαθιά αν η διαδοχή

των συμβάντων που σφράγισαν τη δεκαετία του 1930 μέχρι τη δεκαετία του 1960 δεν είχε κλονίσει την αστική ιδεολογία, σε τέτοιο σημείο ώστε να την καταστήσει εξαιρετικά εύθραυστη και τρωτή. Ο φασισμός του Μουσολίνι, ο ναζισμός του Χίτλερ, ο εμφύλιος πόλεμος στην Ισπανία και η ήττα των δημοκρατικών υπό τα πλήγματα που επέφερε ο διεθνής φασισμός, ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος, οι επαναστάσεις που προέκυψαν ως αποτέλεσμα του στην Κεντρική Ευρώπη και ακόμα πιο ειδικά στην Κίνα, η πολιτική και ενίοτε κοινωνική απελευθέρωση των χωρών του «Τρίτου Κόσμου», οι «νίκες» όσο και οι ήττες (Κορέα, Βιετνάμ!), οι ευθείες πολιτικές και στρατιωτικές επεμβάσεις των ΗΠΑ, που έγιναν ο μόνος διεθνής χωροφύλακας του ιμπεριαλισμού εξαιτίας της αδυναμίας και των αντιφάσεων μεταξύ των «συμμάχων» τους, εν ολίγοις η δημόσια εκδήλωση της πολιτικής και ιδεολογικής αδυναμίας των γιγάντιων στρατιωτικών και οικονομικών δυνάμεων της αστικής τάξης – όλα αυτά τα συμβάντα σχεδόν εκμηδένισαν, αν δεν ακύρωσαν τελείως, τη δύναμη, η οποία εξακολουθεί σήμερα να είναι εντυπωσιακή, της παραδοσιακής αστικής ιδεολογίας.

Αυτή η ανοικτή αλλά ελάχιστα αναφερόμενη ήττα της κυρίαρχης ιδεολογίας, που είναι η ιδεολογία της κυρίαρχης τάξης, συνιστά ένα ιστορικό γεγονός πρωταρχικής σημασίας και θα ήταν τεράστιο λάθος να υποτιμηθεί. Πρόκειται για μια ήττα που εκτείνεται σε ολόκληρο τον κόσμο. Αυτή η ήττα δημιούργησε ένα κενό, μια ολάνοικτη πόρτα, που επιτρέπει στη μαρξιστική-λενινιστική ιδεολογία να είναι δυναμικά ηγεμονική, ακόμα κι αν τα εξεγερμένα μικροαστικά στρώματα αναζητούν τον δρόμο τους προς τον μαρξισμό-λενινισμό μέσω «παιδικών», ουτοπικών και ιδεολογικών μορφών. Εξάλλου, γνωρίζουμε ότι ο ουτοπισμός (αναρχικός, αναρχοσυνδικαλιστικός, νεολοξεμπουργικός και γενικά «αριστεριστικός») είναι απλώς μια παιδική αρρώστια που θα γιατρευτεί αν, όπως είπε ο Λένιν, «αντιμετωπιστεί καταλλήλως».

Κατά συνέπεια, δεν θα έπρεπε να εκπλαγούμε ιδιαίτερα που το συνδυ-

ασμένο αποτέλεσμα των επιβλητικών παραδειγμάτων της νικηφόρας πάλης κατά του ιμπεριαλισμού αφενός, και του κενού που διανοίχτηκε από τη δυναμική ήττα της αστικής ιδεολογίας αφετέρου, κατάφερε να διανοίξει ένα ευρύ πεδίο μάχης για την ιδεολογική εξέγερση της φοιτητικής και διανοούμενης νεολαίας.

Πέραν αυτού, αν εξετάσουμε την κατά τάση ανάπτυξη της οικονομικής κρίσης του ιμπεριαλισμού, η οποία επηρεάζει την υλική ύπαρξη όχι μόνο της εργατικής τάξης που συνιστά ολοένα και περισσότερο αντικείμενο εκμετάλλευσης, αλλά επίσης και ίσως κυρίως για πρώτη φορά ευθέως της μικροαστικής τάξης, ακόμα και των σχετικά εύπορων στρωμάτων της (μεσαία στελέχη, μηχανικοί, διδάσκοντες, ερευνητές κ.λπ.), δεν θα εκπλαγούμε βλέποντας τα παιδιά μας, υπό την πίεση της ανεργίας που γνωρίζουν ότι τα περιμένει, να ρίχνονται ευθέως στη μάχη. Πολιτικά, οικονομικά και ιδεολογικά, η επιθανάτια αγωνία του ιμπεριαλισμού δημιούργησε τις προϋποθέσεις για μια επίθεση της μικροαστικής νεολαίας σε ορισμένους καπιταλιστικούς μηχανισμούς του κράτους, μεταξύ των οποίων κατά πρώτο λόγο τους μηχανισμούς της ιδεολογικής εγχάραξης, εκεί όπου η αστική ιδεολογία δείχνει εφεξής την αθεράπευτη αδυναμία της: το εκπαιδευτικό σύστημα.

Ως εκ τούτου, η υπόθεσή μου είναι ότι το «κίνημα» των νέων φοιτητών και διανοούμενων, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, πρέπει να θεωρηθεί ιδεολογική εξέγερση (σημείωση: μια ιδεολογική εξέγερση δεν είναι καθ' εαυτή και αφ' εαυτής, όπως πάρα πολύ εύκολα πιστεύουν οι φοιτητές, πολιτική επανάσταση) που καταρχάς επιτίθεται στους μηχανισμούς των εκπαιδευτικών συστημάτων των καπιταλιστικών χωρών.

Προς το παρόν, σε αυτό το στάδιο βρίσκονται τα πράγματα. Πιστεύω όμως ότι, αν γνωρίζουμε από πού έρχονται τα πράγματα και σε τι ιστορικά βάθη απλώνουν τις ρίζες τους, τότε μπορούμε εύλογα να προβλέψουμε πού πηγαίνουν ή σε κάθε περίπτωση προς τα πού τείνουν και πού πρόκειται να καταλήξουν στην

πραγματικότητα, μετά από πολυάριθμες και συχνά σοβαρές μεταπτώσεις.

Στην πραγματικότητα, δεν είναι η πρώτη φορά που οι καπιταλιστικές χώρες υπήρξαν το θέατρο ιδεολογικών εξεγέρσεων των νέων φοιτητών και διανοουμένων τους. Οι εξεγέρσεις της δεκαετίας του 1920, ο υπερρεαλισμός στη δυτική Ευρώπη και η Προλετακόουλτ στη Ρωσία αποτέλεσαν επίσης ιδεολογικές εξεγέρσεις. Ωστόσο, για λόγους που σχετίζονται με την παγκόσμια κατάσταση εκείνης της εποχής, την ισχύ του ιμπεριαλισμού και τη δύναμη της αστικής ιδεολογίας ή με άλλους λόγους (Ρωσία), εκείνα τα κινήματα δεν τήρησαν τις υποσχέσεις τους. Δεν προχώρησαν ποτέ πέρα από το στάδιο της παιδικής αρρώστιας, τουλάχιστον όσον αφορά τη δυτική Ευρώπη.

Άραγε, χρειάζεται να υπενθυμίσουμε ότι εξίσου είχαν κινητοποιηθεί οι μάζες των νέων με μεγάλο ενθουσιασμό στην «ιδεολογική εξέγερση» των φασιστικών κινήματων σε όλη την Ευρώπη και την Ιαπωνία πριν τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο; Αλλά εκείνη η εξέγερση, που την εκμεταλλεύτηκαν απεχθώς οι φασίστες ηγέτες τους οποίους είχε υιοθετήσει η μεγαλοαστική τάξη ως πολιτικούς ηγέτες για να αντιπαλέψουν την εργατική τάξη, παραμορφώθηκε και διεφθάρη από τις φρικτές μεθόδους των φασιστών και στη συνέχεια σφαγιάστηκε στους επιθετικούς πολέμους των δυνάμεων του Άξονα.

Σήμερα, τα πράγματα είναι τελείως διαφορετικά. Σήμερα, τα φασιστικά κινήματα δεν έχουν πρακτικά καμία ελπίδα να στρατολογήσουν λεγεώνες μεταξύ των νέων φοιτητών, σε πείσμα των πολύ πραγματικών, αντικειμενικών και δη επικείμενων κινδύνων που υπάρχουν για μια νεοφασιστική αντίδραση της άρχουσας τάξης. Θα ήταν καλύτερο για την αστική τάξη να το πάρει απόφαση ότι έχει χάσει οριστικά τον ιδεολογικό έλεγχο του μεγαλύτερου μέρους της νεολαίας της. Γι' αυτό ακριβώς μπορούμε να πούμε, χωρίς να φοβόμαστε ότι πέφτουμε έξω και παρά τις αναπόφευκτες αποσκιρτήσεις (που ενίοτε μπορεί να είναι επικίνδυνες, παρ' όλα αυτά εξαιτίας

του αντικειμενικού αντικομμουνισμού ορισμένων στοιχείων τους), ότι η παγκόσμια εξέγερση των φοιτητών είναι αντικειμενικά και οριστικά *προοδευτική* και ότι ήδη επιτελεί έναν *θετικό ρόλο* που δεν μπορεί να αγνοηθεί, ασφαλώς στο δικό της επίπεδο και εντός των δικών της ορίων, στη διεθνή ταξική πάλη κατά του ιμπεριαλισμού.

Όλο το πρόβλημα, το κομβικό πρόβλημα, που *πρέπει* να αντιμετωπίσει το φοιτητικό κίνημα και δεν το έχει ακόμη αντιμετωπίσει παρά μόνο με ευρέως μυθικούς όρους, είναι το εξής: *κάτω από ποιες συνθήκες, μέσα σε ποιο χρονικό διάστημα και έχοντας περάσει ποιες δοκιμασίες, το φοιτητικό κίνημα θα καταφέρει να εδραιώσει μια διαρκή σύνδεση με το Εργατικό Κίνημα και τελικά να συγχωνευθεί μαζί του;*

Σχετικά με αυτό, χρειάζεται να εισαγάγουμε ένα δεύτερο γεγονός.

Γεγονός II

Χρειάζεται πολύ θάρρος για να αντιμετωπιστεί ευθέως αυτό το γεγονός, διότι είναι σοβαρό. Και, επειδή ακριβώς είναι τόσο σοβαρό, δεν έχει ακόμη αντιμετωπιστεί ευθέως.

Είναι κάτι το θλιβερό, με βάση τους όρους της διεθνούς ταξικής πάλης, αλλά δυστυχώς είναι ένα αναμφισβήτητο γεγονός. *Τα κομμουνιστικά κόμματά μας έχασαν προς στιγμήν –ελπίζουμε–, αλλά πάντως έχασαν πραγματικά, κάθε ιδεολογική και πολιτική επαφή με τους φοιτητές και τους νέους διανοούμενους.*

Το γεγονός ότι μετά τον Μάη έγιναν προσπάθειες να αποκατασταθούν οι επαφές συνιστά απλώς τεκμήριο και απόλυτη απόδειξη ότι αυτή η επαφή δεν υπήρχε στη Γαλλία τον Μάη. Πιστεύω ότι το ίδιο πράγμα συμβαίνει και σε άλλες χώρες. Το γεγονός ότι ο Luigi Longo¹¹ θεώρησε απαραίτητο να υποδεχθεί *προσωπικά* κάποιους από τους «ηγέτες» του ιταλικού φοιτητικού κινήματος πιστοποιεί ομοίως ότι οι φοιτητικές κομμουνιστικές οργανώσεις δεν μπορούσαν από

11. ΣτΜ: Γενικός γραμματέας του PCI εκείνη την εποχή.

μόνες τους να διασφαλίσουν με κανονικό τρόπο την επαφή που είχαν χάσει.

Το γεγονός είναι ότι τον Μάη η Ένωση Κομμουνιστών Φοιτητών (UEC) ξεπεράστηκε πλήρως από τα συμβάντα. Οι μάζες των νέων –φοιτητών, διανοούμενων εργαζομένων και επίσης ορισμένων εργατών– ακολούθησαν άλλους ηγέτες και όχι τους ηγέτες της UEC. Πάλεψαν με άλλα συνθήματα και όχι με τα συνθήματα των κομμουνιστών. Ακολούθησαν τον Cohn-Bendit και την ομάδα του, το «Κίνημα 22 Μάρτη», που δεν ήταν μάλιστα οργανώση. Ακολούθησαν τον Sauvageot, εκπρόσωπο μιας Εθνικής Ένωσης Φοιτητών Γαλλίας (UNEF), η οποία ήταν σε τέτοιο βαθμό οργανωσι-φάντασμα που δεν διέθετε καν πρόεδρο από τότε που παραιτήθηκε ο προηγούμενος. Ακολούθησαν τον Geismar και μετά τον Herzberg, γραμματείς της Εθνικής Ένωσης Διδακτικού Προσωπικού στην Ανώτερη Εκπαίδευση (SNES-SUP). Μάλιστα, ορισμένοι άκουσαν τον Barjonet στο Σαρλετί, όπου το PSU, το οποίο προέδρευε της συνάντησης, δεν κατάφερε να πείσει τον Mendès-France να μιλήσει, μολονότι ήταν παρών. Δεν ακολούθησαν την UEC, ούτε τις οδηγίες του PCF ή της CGT, παρά μόνο στη μεγάλη διαδήλωση –που έμεινε χωρίς συνέχεια– της 13ης Μαΐου. Είναι αλήθεια ότι συμμετείχαν εκεί με ενθουσιασμό, αλλά ακολουθούσαν περισσότερο την εργατική τάξη παρά το PCF ή τη CGT. *Ως μάζα* δεν πήγαν εκεί ούτε καν με τα ίδια τα *γκρουπούσκουλά* τους, τα οποία ως επί το πλείστον συνεθλίβησαν κυριολεκτικά από το φοιτητικό κίνημα του Μάη.

Πρόκειται για ένα σοβαρό και εντυπωσιακό γεγονός, που όχι μόνο αξίζει να μελετηθεί, αλλά χρειάζεται επίσης, προπάντων, ακριβή τεκμηρίωση και βαθιά ανάλυση. (Διότι πώς θα μπορούσε να είναι εφικτή μια μελέτη χωρίς παράθεση γεγονότων και χωρική ανάλυση;).

Για ποιον λόγο τα κομμουνιστικά κόμματα, που εξάλλου εκπροσωπούνται πάντα στους κόλπους των φοιτητών από τις δικές τους οργανώσεις, έχασαν πρακτικά κάθε επαφή με τη φοιτητική νεολαία, σε τέτοιο βαθμό που ξεπε-

ράστηκαν τον Μάη από τις αυθόρμητες δράσεις και την αυθόρμητη ιδεολογία της φοιτητικής νεολαίας;

Θέτω εδώ απλώς το ερώτημα, δίχως να έχω την αναγκαία πληροφόρηση για να διακινδυνεύσω τη διατύπωση μιας υπόθεσης. Ασφαλώς, στη Γαλλία είναι αναγκαίο να ανατρέξουμε στην επίδραση του πολέμου της Αλγερίας στους φοιτητές, διότι εξαιτίας αυτού του πολέμου και των συνεπειών του η UEC γνώρισε δύο πολύ σοβαρές και επιζήμιες διασπάσεις, καθώς τόσο η μία όσο και η άλλη προξένησαν σε αυτήν μεγάλο πλήγμα και την αποδυνάμωσαν σημαντικά τόσο σε επίπεδο μελών, όσο και υποστηρικτών. Ασφαλώς, οφείλουμε εξίσου να υπενθυμίσουμε την επιρροή της κινεζικής Πολιτιστικής Επανάστασης, αλλά και τα δικαστικά συνθήματα με τα οποία το ΚΚΚ απευθύνθηκε στα κινήματα έξω από την Κίνα. Ωστόσο, όλα αυτά είναι μόνο *στοιχεία μερικού χαρακτήρα* σε ένα γενικό *σύστημα* αιτιών και αυτό το σύστημα πρέπει να αναλυθεί τόσο λεπτομερώς, όσο επίσης με μεγαλύτερη καθαρότητα και ως όλο, δεδομένου ότι αφορά όχι μόνο τη νεολαία ενός έθνους, αλλά τη νεολαία των περισσότερων καπιταλιστικών χωρών και επίσης ορισμένων σοσιαλιστικών χωρών.

Όποιες κι αν είναι οι έσχατες αιτίες αυτής της απώλειας επαφής, ένα πράγμα είναι βέβαιο: συνέβαλε σε πολύ σημαντικό βαθμό στο να ωθηθεί η εξέγερση της νεολαίας προς ό,τι ανακριβώς αποκαλείται *αριστερισμός*. Ο όρος είναι ανακριβής, επειδή είναι αναγκαίο να διευκρινιστούν οι διάφορες μορφές που παίρνει ο αριστερισμός – και ορισμένες από αυτές είναι αμοιβαία ανταγωνιστικές, όπως πιστοποιούν ευρέως οι διαιρέσεις που βασιλεύουν σήμερα ανάμεσα στα υπολείμματα των *γκρουπούσκουλων* και τα πρώην μέλη τους. Είναι ομοίως αναγκαίο να διευκρινιστεί ότι αυτό στο οποίο αναφερόμαστε εδώ είναι ο *μικροαστικός* αριστερισμός και όχι ο *προλεταριακός* αριστερισμός για τον οποίο έγραψε ο Λένιν τον *Αριστερισμό*, ένα έργο που παρατίθεται πάρα πολύ συχνά αδιακρίτως. Είναι ομοίως

αναγκαίο να διευκρινιστεί πως ενώ ο Λένιν πίστευε ότι ο προλεταριακός αριστερισμός είναι «χιλίες φορές λιγότερο επικίνδυνος από τον δεξιό δογματισμό» για την επανάσταση και ότι είναι σχετικά εύκολο να θεραπευτεί, ως παιδική αρρώστια του εργατικού κινήματος, ωστόσο αυτές οι διατυπώσεις του Λένιν δεν μπορούν να εφαρμοστούν άμεσα στον αριστερισμό των *μικροαστών* φοιτητών.

Μπορούμε με βεβαιότητα να υποστηρίξουμε ότι ο μικροαστικός αριστερισμός, αν και είναι «απειρώς λιγότερο επικίνδυνος από τον δεξιό δογματισμό» και μάλιστα λιγότερο επικίνδυνος από τον προλεταριακό αριστερισμό, θα είναι εντούτοις *απειρώς δυσκολότερο* να θεραπευτεί συγκριτικά με τον προλεταριακό αριστερισμό. Διότι είναι προφανές ότι οι μικροαστοί δεν έχουν το «φυσικό» φάρμακο του «προλεταριακού ταξικού ενστίκτου», αλλά αντιθέτως έχουν ένα «μικροαστικό ταξικό ένστικτο», που είναι απίστευτα δύσκολο να μετασχηματιστεί σε «προλεταριακή ταξική θέση».

Όλες αυτές οι ειδικές συνθήκες καθιστούν αναγκαίο έναν πολύ ειδικό τύπο «αντιμετώπισης» για τον αριστερισμό των διανοούμενων και των φοιτητών. Όπως έχει πει ο Λένιν για τα κινήματα της νεολαίας του 1916: «Πρέπει να τους προσφέρουμε κάθε βοήθεια. Πρέπει να επιδείξουμε υπομονή όταν διαπράττουν σφάλματα και να φροντίζουμε να τα διορθώνουμε σταδιακά, κατά βάση με την *πειθώ* και όχι την πάλη».

Πώς μπορούμε όμως στ' αλήθεια να ορίσουμε έστω μια γραμμή σε σχέση με τη σύνθετη αριστεριστική ιδεολογία της νεολαίας, χωρίς πρώτα απ' όλα να πληρούνται ορισμένες απολύτως απαραίτητες προϋποθέσεις για να μην προχωρούμε απλώς στο άγνωστο μιας χωρίς ιστορικό προηγούμενο ιδεολογικής εξέγερσης, μιας ιδεολογικής εξέγερσης, η οποία παρά τα σφάλματά της, την αλαζονεία της και τις ματαιόδοξες αποσκιρτήσεις της, είναι *αναμφισβήτητα προοδευτική ως μαζικό φαινόμενο*; Διότι, μην πλανιόμαστε, πρόκειται για αληθινό και γνήσιο μαζικό κίνημα, μικροαστικό ασφαλώς, *αλλά πάντως μαζικό*.

Κατά τη γνώμη μου, οι απαραίτητες προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται είναι οι ακόλουθες:

1. Πρώτα απ' όλα, χρησιμοποιώντας όλες τις μορφές κοινωνιολογικής (οικονομικής, πολιτικής και ιδεολογικής) ανάλυσης που είναι αναγκαίες για να κατανοηθεί η ειδοποιός διάσταση αυτού που συνέβη στη συνταρακτική γενική απεργία του Μάη, είναι σημαντικό να αποκατασταθεί η ιστορική τάξη των πραγμάτων: *σε αυτή τη βάση πρέπει να επιβεβαιωθεί η ιστορική πρωτοκαθεδρία της γενικής απεργίας των εννέα εκατομμυρίων εργατών* (που σάρωσε την ιδεολογία του Μαρκούζε και της κουστωδίας του) *επί των δράσεων της φοιτητικής και διανοούμενης νεολαίας*. Μια τέτοια ανάλυση θα έχει το τεράστιο πλεονέκτημα, αν πραγματικά είναι λεπτομερής, όχι μόνο να ρίξει φως στις δυνάμεις και τις δυνατότητες της εργατικής τάξης –και κατ' επέκταση στις εξαιρετικές ικανότητες επαναστατικής παρέμβασης που διαθέτει–, αλλά και να διδάξει τους νέους φοιτητές και διανοούμενους, όσον αφορά την *πραγματικότητα* της εργατικής τάξης και του εργατικού κινήματος, περί των οποίων έχουν κατ' *ανάγκη* μια *παραμορφωμένη ιδέα, παρά τις επαφές που είχαν με κάποιους νέους εργάτες (κάποιοι νέοι εργάτες δεν είναι η εργατική τάξη)*. Αυτή η ανάλυση πρέπει επίσης να αναδείξει τη *σχεδόν ολική αποχή* από τον Μάη του αγροτικού προλεταριάτου, των φτωχών αγροτών και των μικροκαλλιεργητών, των οποίων οι διεκδικήσεις και η οργή είναι εντούτοις αρκούντως γνωστές. Γιατί απείχαν; Για να το μάθουμε, θα χρειαστεί να βγούμε από ένα εθνικό πλαίσιο αναφοράς και να στραφούμε στο διεθνές επίπεδο, στον ιμπεριαλισμό και τη διεθνή πάλη κατά του ιμπεριαλισμού και στις πολύ δύσκολες συνθήκες που δημιούργησε η διάσπαση του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος, του οποίου η πραγματικότητα και τα συστατικά μέρη δεν γίνεται να αγνοηθούν.

2. Είναι εξίσου σημαντικό να επιχειρηθεί μια βαθύτερη μελέτη των εθνικών και διεθνών αιτιών που βρίσκονται πίσω

από την ιδεολογική εξέγερση των φοιτητών και των νέων διανοούμενων. Μια τέτοια ανάλυση θα έχει το τεράστιο πλεονέκτημα να ρίξει φως στις αιτίες που ώθησαν τους νέους να κινητοποιηθούν στην αναγκαιότητα των συμβάντων που βίωσαν ως «ελευθερία» στις δυσκολίες των *αδιεξόδων*, όπου παλεύουν και θα συνεχίσουν να παλεύουν. Αυτό θα τους βοηθήσει να κατανοήσουν τα όρια και τα σφάλματα των αυθόρμητων μορφών της μικροαστικής ιδεολογίας που καθοδήγησε τις ιστορικές δράσεις τους τον Μάη· και αυτό θα τους προετοιμάσει να ενωθούν με την εργατική τάξη, να αναγνωρίσουν τη θεμελιώδη αρχή (την οποία έχει επιβεβαιώσει με απaráμιλλη σαφήνεια ο Λένιν) της *καθοδήγησης* της επαναστατικής πάλης από την εργατική τάξη και να αντιμετωπίσουν με επακρίβεις όρους το πρόβλημα που επί του παρόντος τους ταλανίζει: το πρόβλημα της *αναγκαιότητας της οργάνωσης* (επειδή αισθάνονται, και κάποιοι από αυτούς γνωρίζουν κιόλας, ότι καμία πολιτική δράση δεν είναι δυνατή χωρίς *οργάνωση*). Επιπλέον, μια τέτοια ανάλυση θα μας επιτρέψει να βοηθήσουμε τους εργάτες να κατανοήσουν τις αιτίες και το νόημα της ιδεολογικής εξέγερσης της φοιτητικής και διανοούμενης νεολαίας και επίσης τις αιτίες των ουτοπικών αντιδράσεων των φοιτητών, οι οποίες δικαιολογημένα προκάλεσαν σύγχυση στους εργάτες και τους έκαναν επιφυλακτικούς – αν όχι πραγματικά καχύποπτους. Όπως είναι φυσικό, μια ανάλυση αυτού του είδους πρέπει να γίνει, όπως νομίζω ότι κατέστησα σαφές, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο.

3. Τέλος, είναι σημαντικό να επιχειρηθεί μια πλήρης ανάλυση των λόγων που οδήγησαν στη μη κανονική *απόλεια της επαφής* (πρακτικής, ιδεολογικής και πολιτικής) ανάμεσα στην πλειονότητα των κομμουνιστικών κομμάτων και τη νεολαία. Εδώ επίσης πρέπει να φτάσουμε στο βάθος των πραγμάτων, ακόμα κι αν κάτι τέτοιο σημαίνει να εισαγάγουμε λόγους διεθνούς τάξης, δεδομένου ότι το φαινόμενο ξεπερνά το πλαίσιο κάθε έθνους, υπό τον όρο να προσδιορισου-

με τις ειδικά εθνικές αιτίες του φαινομένου. Αν δεν συμβεί αυτό, οι προσπάθειες που γίνονται σήμερα από τα κόμματα μας να αποκαταστήσουν τους δεσμούς τους με τη φοιτητική και διανοούμενη νεολαία διατρέχουν τον κίνδυνο να καλύψουν το κενό που τόσο μοιραίο ήταν για τον Μάη με μεθόδους και μια γραμμή που θα έχουν προκύψει εκ του προχείρου – δηλαδή να το καλύψουν όπως μπορούν, με άλλα λόγια όχι πολύ καλά. Ασφαλώς, τα αποτελέσματα αυτής της τελικής ανάλυσης πρέπει να βρουν τη θέση τους –ενδεχομένως μια θέση περιορισμένη, αλλά πάντως αδιαμφισβήτητη– στην ανάλυση των λόγων, στους οποίους οφείλεται η μαζική άνοδος των διάφορων αριστεριστικών ιδεολογιών εν γένει, που χωρίς κατάλληλη και υπομονετική αντιμετώπιση υπάρχει κίνδυνος να επηρεάζουν *επί μακρόν* την προαναφερθείσα νεολαία.

Σου ζητώ συγγνώμη που σου στέλνω μια τόσο εκτενη επιστολή, την οποία καιρό τώρα σου είχα υποσχεθεί. Ωστόσο, χρειαζόταν όλος αυτός ο καιρός προκειμένου να διατυπώσω κάτι περισσότερο από απλές αξιολογικές κρίσεις ή απλές περιγραφές γεγονότων για τον Μάη. Γι' αυτό σου στέλνω αυτή την επιστολή παρ' όλα αυτά, δέκα μήνες μετά τον Μάη και οκτώ μήνες μετά το τέλος της προεκλογικής εκστρατείας σου. Γνωρίζω ότι αρκετές από τις προτάσεις μου είναι εξαιρετικά αβέβαιες και δεν αμφιβάλλω ότι σε αρκετές περιπτώσεις έχω πέσει έξω. Το μόνο που ζητώ είναι να μου αποδείξουν το σφάλμα μου.

Θα ήμουν πολύ ευτυχής αν η παρούσα επιστολή, η πρώτη που σου γράφω γνωρίζοντας ότι πρόκειται να δημοσιευτεί, άνοιγε τον δρόμο σε κάποιες αναλύσεις που θα μας προσφέρουν μια σαφέστερη κατανόηση των συμβάντων του Μάη. Διότι ο Μάης του '68, ο οποίος γνώρισε μια γενική απεργία πρωτόγνωρων διαστάσεων, αντιπροσωπεύει το *σημαντικότερο συμβάν* της δυτικής ιστορίας μετά την Αντίσταση και τη νίκη επί του ναζισμού.

LOUIS ALTHUSSER